

สาวกนิพนพาน : การตรวจชำระ ลักษณะภาษา และการประพันธ์

พระมหาโยธิน บัดชาลี

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาบาลี - สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก

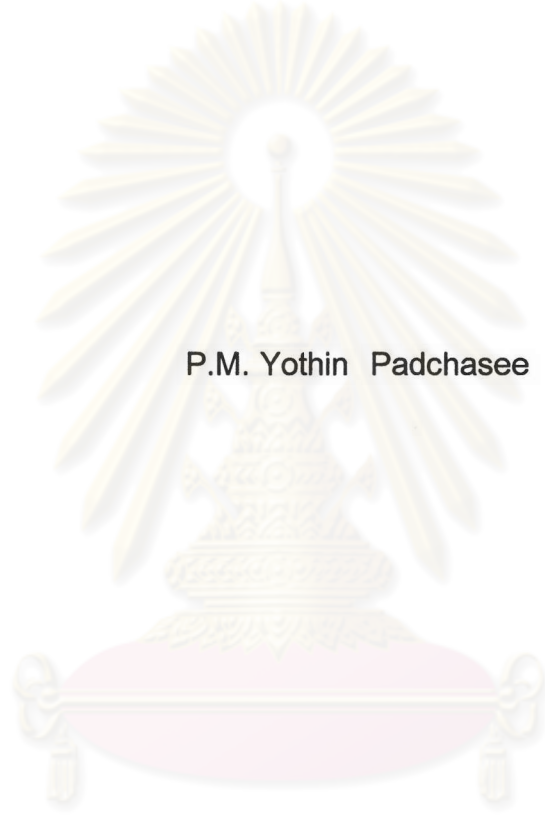
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-7099-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SĀVAKANIBBĀNA : A CRITICAL EDITION, LANGUAGE AND STYLE

P.M. Yothin Padchasee

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Pali and Sanskrit

Department of Eastern Languages

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-7099-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์
โดย

สาขาวิชา

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

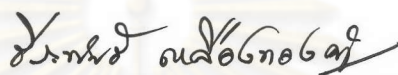
สาวกนิพนธ์ : การตรวจชำระ ลักษณะภาษา และการประพันธ์
พระมหาโยธิน ปัตตชาติ

ภาษาบาลี - สันสกฤต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ

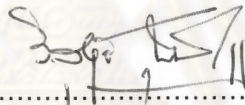
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รท.บรรจบ บรรณรุจิ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

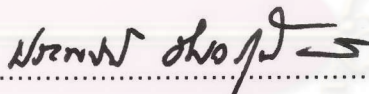

..... คณะบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

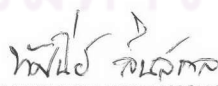
..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุษยกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รท.บรรจบ บรรณรุจิ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล)

พระมหาโยธิน บัดชาลี : สวากนิพพาน : การตรวจชำระ ลักษณะภาษา และการประพันธ์.
(SĀVAKANIBBĀNA : A CRITICAL EDITION, LANGUAGE AND STYLE)
อ.ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ, อ.ที่ปรึกษาร่วม :
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รท.บรรจบ บรรณรุจิ. จำนวน 310 หน้า. ISBN 974-17-7099-5.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจชำระ แปลคัมภีร์สวากนิพพานเป็นภาษาไทย
และวิเคราะห์ที่มา ลักษณะภาษา และการประพันธ์

เดิมเรื่องนิพพานของพระสาวกต่าง ๆ มีผู้แต่งเป็นเรื่อง ๆ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑
ในประเทศไทย แล้วมีผู้รวบรวมให้เป็นคัมภีร์เดียวกันในภายหลัง ให้ชื่อเรื่องว่าพระสวากนิพพาน
ก็มี อีสติมมหาสาวกก็มี ในบรรดาต้นฉบับโบราณ ๙ ฉบับที่นำมาศึกษา ฉบับที่เก่าที่สุดนั้นจารขึ้นใน
สมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นภาษาบาลีล้วน มี ๑๔ เรื่อง ส่วนฉบับอื่น ๆ อีก ๘ ฉบับ จารขึ้นในสมัยรัชกาล
ที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ เป็นภาษาบาลีล้วนเช่นเดียวกัน ไม่มีข้อแตกต่างกันในสาระสำคัญ

นอกจากนั้นยังพบต้นฉบับโบราณที่ให้ชื่อเรื่องว่าพระสวากนิพพาน หรือชื่อพระสาวกแต่ละ
องค์ มีทั้งสำนวนภาษาบาลีล้วน และสำนวนภาษาบาลีสลับกับภาษาไทยอีกด้วย

คัมภีร์สวากนิพพานโดยมากตัดลอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา บางเรื่องมีแต่ง
เสริมหรือขยายความตามแนวความคิดจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์เรื่องนี้ได้แสดงแนวคิดเรื่อง
นิพพาน กตัญญูกตเวที กฎไตรลักษณ์ การตั้งความปรารถนา และแนวคิดเรื่องการขอขมา

วิทยานิพนธ์นี้แบ่งออกเป็น ๖ บทคือ บทแรก เป็นบทนำ และวิธีการดำเนินการวิจัยและ
การตรวจชำระ ต้นฉบับโบราณและลักษณะเฉพาะของแต่ละฉบับที่ใช้ในการตรวจชำระ
ลักษณะร่วมที่ปรากฏในฉบับต่าง ๆ วิวัฒนาการและความเป็นมาของการตัดลอกและการจาร
ต้นฉบับ ลักษณะการจารและข้อสังเกตในการจาร บทที่ ๒ กล่าวถึงการเขียนประวัติพระสาวกใน
พระพุทธศาสนา การตั้งชื่อเรื่องและแนวคิดการตั้งชื่อเรื่อง ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง การแพร่กระจาย
และรายละเอียดเรื่องที่ตั้งชื่อเรื่องและกระบวนการเขียน บทที่ ๓ ลักษณะภาษาและการประพันธ์
บทที่ ๔ ปรีวรรตและตรวจชำระเป็นอักษรไทย บทที่ ๕ แปลคัมภีร์สวากนิพพานเป็นภาษาไทย
บทที่ ๖ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

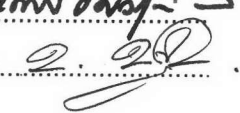
ภาควิชาภาษาตะวันออก.....

สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต.....

ปีการศึกษา2547.....

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4480171222 : MAJOR PALI AND SANSKRIT

KEY WORD : SĀVAKANIBBĀNA / A CRITICAL EDITION / LANGUAGE STYLE

PHRAMAHA YOTHIN PADCHASEE : SĀVAKANIBBĀNA : A CRITICAL EDITION,
LANGUAGE AND STYLE. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. PRAPOD
ASSAVAVIRULHAKARN, Ph.D, THESIS COADVISOR : ASST. PROF. BANJOB
BANNARUJI, Ph.D., 310 pp. ISBN 974-17-7099-5.

This thesis aims at editing, translating and analyzing the sources, the language and the style of the Sāvakanibbāna.

Stories of the Sāvakas were originally composed separately in Thailand around the 21st century of the Buddhist Era by various authors. These Nibbāna stories then were collected to form a text called Sāvakanibbāna or Asīmahāsāvaka. The oldest extant palm-leaf manuscript found in Thailand was from the reign of Rama II. It was written in Pāli, consisting of 14 stories. When compared with other eight manuscripts, the text agrees in almost every aspect. In addition to these Pāli manuscripts, there are manuscripts of individual Nibbāna story both in Pāli and Pāli with Thai paraphrase.

The contents of these Nibbāna texts were mainly 'quotations' from the Canonical, commentarial and sub-commentarial texts. Some stories took their structure and concept from the Canonical texts. They expressed the concepts of Nibbāna, gratefulness, Three Characters of the world, resolution in doing good deeds and repentance.

There are six chapters in this thesis. The first is the introduction with the critical apparatus of the editing process as well as the detailed analysis of the manuscripts used. The tradition in writing the biography of the important disciples of the Buddha, the title of Sāvakanibbāna, the authors, the time of its compilation, the diffusion of the texts and detailed analysis of contents together with the process of compilation are discussed in the second chapter. The third deals with language and style of the text. The fourth is the critically edited text in Thai script. The translation of the whole text is in chapter five. The sixth chapter is the concluding remark and suggestion for further study.

Department ...Eastern Language

Field of study ... Pali and Sanskrit

Academic year ...2004.....

Student's signature.....

Advisor's signature.....

Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้มีอุปการคุณ ดังต่อไปนี้

ผศ.ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทสรรพยาการต่าง ๆ ที่ได้สร้างแรงจูงใจในการศึกษาอย่างกว้างขวาง และได้เสียสละเวลาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รับประทานตรวจทาน แก้ไข ให้คำแนะนำด้วยความเอาใจใส่อย่างดี ผศ.ทัศนีย์ สิ้นสกุล ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาภาษาสันสกฤต ให้คำแนะนำในระเบียบการต่าง ๆ ตลอดการศึกษาด้วยความห่วงใย ผศ.ดร.รท. บรรจบ บรรณรุจิ ผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเสียสละ ศ.วิสุทธ์ บุษยกุล (ราชบัณฑิต) อาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตชั้นสูงอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ท่านเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้วิจัยที่จะต้องสำนึกในพระคุณของท่านไว้ตลอดไป

ผศ.กรรณิการ์ วิมลเกษม ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาจารึกและอักษรวิธีโบราณ จนทำให้สามารถอ่านอักษรโบราณได้ อ.พจนีย์ เฟิงเปลีเยน อ.สมควร นิยมวงศ์ อ.ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล ผู้ชี้แนะแนวทางการในการทำวิทยานิพนธ์ อ. อุเทน วงศ์สถิตย์ และ อาจารย์ François Lagirarde ผู้มอบเอกสารงานวิจัยอันมีค่ามากต่อการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณสุปริญา ลุสิตานนท์ หัวหน้าบรรณารักษ์ คุณร่าเพย ธนีสันต์ คุณวัลภา ถัษะรัง คุณพัชรี ฉิมถาวร คุณนิรอรธานี จันทสังข์ ที่คอยอุปถัมภ์ช่วยเหลือในประการต่าง ๆ อย่างดี ตลอดระยะเวลาที่เข้ามาศึกษา

เจ้าคุณพระวิรัชสุนทร (จวี สวงโท) เจ้าคุณพระพิพัฒน์ปริยัติวิมล (ชวน) วัดบางนาใน พระมหาทองปาน ดอนแก่น้อย พระครูเจติยาภิวัฒน์ (อัมพร) พระครูกัลยาณกิจจานุกูล (ศักดิ์เลิศประเสริฐ) พระครูอมรธรรมประสิทธิ์ (เอี่ยม วงษ์มณี) พระครูถิรโพธิธรรม (สุวิทย์ ธรรมม่วง ไทย) พระมหาชัยวุฒิ ทาแก่น พระมหาสนอง ไพรเขียว ผู้ที่ล้วนมีส่วนช่วยผลักดันและสนับสนุน ให้ได้รับการศึกษาตลอดมา ขอขอบพระคุณพระมหานិพนธ์ แสงแก้ว พระมหาภิจัฐกรณ พันนาวา และพระมหาวัลลภ บุญล้อม ที่ให้กำลังใจ เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลืออย่างดีในขณะทำวิจัย พระสันติ แสงประสิทธิ์ (เขมจาโร) ที่ดูแลเรื่องการจัดพิมพ์

เจ้าหน้าที่ภาควิชาภาษาตะวันออก เจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนและวัดผล เจ้าหน้าที่สถาบันวิทยบริการ (หอสมุดกลาง) และเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ โดยเฉพาะคุณน้ำทิพย์ ที่รับภาระในการถ่ายไมโครฟิล์มเพื่อทำสำเนาต้นฉบับโบราณแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณความดีนี้ให้กับผู้เป็นบูรพาจารย์และปัจฉิมอาจารย์ทั้งหลาย เช่น คุณพ่อ สัมฤทธิ์ - คุณแม่ดวงแข บัดชาลี อ.ระเบียบ-อ.สุภาพ สิทธิ อ.ดวงจันทร์ มีรัง ฯลฯ และอาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหลายที่ได้สืบทอดวิชาความรู้อันทรงคุณค่าแก่ผู้ตามศึกษา

ขอกราบระลึกและสำนึกถึงพระคุณอันยวดยิ่งของพระพุทธศาสนา ที่ได้เลี้ยงดูลูกชวานา จนได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและสามัญศึกษาตลอดระยะเวลา ๑๔ ปีที่ผ่านมา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลข	ฎ

บทที่

๑. บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์	๒
๓. แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน	๒
๔. ขอบเขตของการวิจัย	๒
๕. ขั้นตอนของการวิจัย	๒
๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	๒
๗. วิธีการดำเนินการวิจัยและการตรวจชำระ	๒
๘. ต้นฉบับตัวเขียนในโบราณและลักษณะเฉพาะของแต่ละฉบับที่ใช้ในการตรวจชำระ.....	๓
๙. ลักษณะร่วมที่ปรากฏในฉบับต่าง ๆ	๕
๑๐. วิวัฒนาการและความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ	๖
๑๑. ลักษณะการจารและข้อสังเกตในการจาร	๗

๒ คัมภีร์สาวกนิพพาน.....๑๑

๑. การเขียนประวัติพระสาวกในพระพุทธศาสนา	๑๑
๒. การตั้งชื่อเรื่อง	๑๒
๓. แนวคิดในการตั้งชื่อเรื่อง.....	๑๓
๔. ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง	๑๔
๕. การแพร่กระจายของคัมภีร์สาวกนิพพาน	๑๕
๖. ลักษณะของคัมภีร์สาวกนิพพาน	๒๐
๖.๑ องค์ประกอบของเรื่อง	๒๐

๖.๑.๑	ภุมิหลังส่วนที่เป็นอดีตชาติ	๒๐
๖.๑.๒	ภุมิหลังส่วนที่เป็นปัจจุบันชาติ	๒๑
๖.๒	ที่มาของเรื่อง	๒๑
๖.๒.๑	คัมภีร์สาวกนิพพานที่ลอกมาจากพระไตรปิฎก	๒๒
๖.๒.๒	คัมภีร์สาวกนิพพานที่ได้เค้าโครงเรื่องมาจากพระไตรปิฎก	๒๓
๖.๒.๓	คัมภีร์สาวกนิพพานที่รับแนวคิดมาจากวรรณคดีพระพุทธศาสนา.....	๒๔
๗.	คัมภีร์สาวกนิพพานที่มีเนื้อเรื่องเหมือนกับฉบับหอสมุดแห่งชาติ	๒๖
๘.	รูปแบบการประพันธ์	๓๔
๙.	การอ้างอิงหลักฐาน.....	๓๖
๑๐.	วิธีการดำเนินเรื่อง.....	๓๗
๑๐.๑	การขึ้นต้นเรื่อง	๓๗
๑๐.๒	การเล่าเรื่อง	๔๒
๑๐.๓	การจบเรื่อง.....	๔๔
๑๑.	เนื้อเรื่องย่อ.....	๔๕
๑๒.	แนวคิดในการเขียนคัมภีร์สาวกนิพพาน.....	๔๘
๑๒.๑	คัมภีร์สาวกนิพพานแสดงแนวคิดเรื่องนิพพาน	๕๘
๑๒.๒	คัมภีร์สาวกนิพพานแสดงแนวคิดเรื่องกตัญญูกตเวที	๕๘
๑๒.๓	คัมภีร์สาวกนิพพานแสดงแนวคิดเรื่องกฎไตรลักษณ์	๕๙
๑๒.๔	คัมภีร์สาวกนิพพานแสดงแนวคิดเรื่องการขอขมา	๕๙
๑๒.๕	คัมภีร์สาวกนิพพานแสดงแนวคิดการตั้งความปรารถนา	๕๐
๓	ลักษณะภาษาและการประพันธ์	๕๑
๑.	ลักษณะภาษาบาลีในคัมภีร์สาวกนิพพาน.....	๕๑
๒.	ความนิยมในการใช้วิภัติสำหรับคำบางคำ	๕๒
๓.	ประโยคและสำนวนภาษา	๕๙
๔.	ลักษณะบทประพันธ์.....	๘๑
๔	ปริวรรตและตรวจชำระคัมภีร์สาวกนิพพานเป็นอักษรไทย.....	๑๐๑
๑.	มหากัจจายนคฤณนิพพานกถา	๑๐๑
๒.	อัญญาโกณฑัญญคฤณนิพพานกถา	๑๑๑
๓.	มหากุสสปตฺตคฤณนิพพานกถา	๑๑๖
๔.	ปุณณคฤณนิพพานกถา.....	๑๒๕
๕.	มหาวิเชยยเสฏฐิกถา	๑๓๐

๖. สารีปุตตตเถรนิพพานกถา	๑๓๒
๗. มหาโมคคัลลานตเถรนิพพานกถา	๑๔๒
๘. พกุกุลตเถรนิพพานกถา.....	๑๔๔
๙. พาหิยทวารุจิริยตเถรนิพพานกถา	๑๕๐
๑๐. กุณฑลตีสุสพยคฆเถรนิพพานกถา	๑๕๓
๑๑. สุทฺโธทนมหาราชนิพพานกถา	๑๕๖
๑๒. สานตเถรนิพพานกถา	๑๖๒
๑๓. มหาปชาปตีโคตมีภิกขุณีนิพพานกถา	๑๖๕
๑๔. ทพพมลลปุตตตเถรนิพพานกถา	๑๘๐

๕. แปลคัมภีร์สาวกนิพพานเป็นภาษาไทย ๑๘๕

๑. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระมหากัจจายนเถระ.....	๑๘๕
๒. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระพระอัญญาโกณฑัญญเถระ.....	๑๘๖
๓. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระมหากัสสปเถระ.....	๒๐๑
๔. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระปุณณเถระ.....	๒๐๗
๕. กถาว่าด้วยเรื่องมหาวิไชยเศรษฐี.....	๒๑๔
๖. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระสารีบุตรเถระ.....	๒๑๖
๗. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระมหาโมคคัลลานเถระ.....	๒๒๘
๘. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระพักกุลเถระ.....	๒๓๒
๙. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระพาหิยะทวารุจิริยเถระ.....	๒๓๙
๑๐. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระกุณฑลตีสสะและพระพยัคฆเถระ.....	๒๔๓
๑๑. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระเจ้าสุทฺโธทนมหาราช.....	๒๔๖
๑๒. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระसानุเถระ.....	๒๕๔
๑๓. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระนางมหาปชาปตีโคตมี	๒๕๘
๑๔. กถาว่าด้วยการนิพพานของพระทพพมัลลบุตรเถระ.....	๒๗๘

๖. บทสรุปและข้อเสนอแนะ..... ๒๘๐

๑. บทสรุป	๒๘๐
๒. ข้อเสนอแนะ	๒๘๑

รายการอ้างอิง ๒๘๒

ภาคผนวก ก ๒๙๐

ภาคผนวก ข ๒๙๗

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์ ๓๑๐

สารบัญญัตินี้

หน้า

๑	สรุปที่มาของคัมภีร์สาวกนิพพาน.....	๒๔
๒	วิสมคาคาถาในคัมภีร์สาวกนิพพาน.....	๒๗
๓	แสดงอักษรที่เกิดในฐาน กรณ และพยตนะ ตามมติของปทรูปสิทธิปกรณ์.....	๒๙๕
๔	แสดงกลุ่มวรรคคาคาถา.....	๒๙๖
๕	แสดงสังกัณณวิปลาโดยย่อ.....	๒๙๖
๖	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ ฯ	๒๙๘
๗	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอสมุดแห่งชาติ สาขาจันทบุรี	๓๐๒
๘	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอสมุดแห่งชาติ สาขานครราชสีมา	๓๐๒
๙	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอสมุดแห่งชาติ วัดดอนรัก สาขาสงขลา.....	๓๐๓
๑๐	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอพระมณเฑียรธรรม กรุงเทพฯ ฯ	๓๐๓
๑๑	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอสมุดแห่งชาติ สาขาสุพรรณบุรี.....	๓๐๔
๑๒	คัมภีร์สาวกนิพพานในหอสมุดแห่งชาติ สาขาเชียงใหม่.....	๓๐๔
๑๓	คัมภีร์สาวกนิพพานในภาคเหนือ.....	๓๐๔
๑๔	คัมภีร์สาวกนิพพานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๓๐๖
๑๕	คัมภีร์สาวกนิพพานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ๑.....	๓๐๘
๑๖	คัมภีร์สาวกนิพพานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ๒.....	๓๐๘
๑๗	คัมภีร์สาวกนิพพานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ๓.....	๓๐๘

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลข

ในวิทยานิพนธ์นี้ได้ใช้คำภีร์หรือปรกรณ์ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักฐานในการอ้างอิงและใช้อักษรย่อ ดังนี้

คำภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปกาศิตา अनुसूची पृष्ठसूच ๒๕๐๐

คำภีร์ปรกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ภาษาบาลี (วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ปฐโม ทุติโย ภาค) ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๕

พระไตรปิฎก

อักษรย่อ	ย่อมาจาก
วิ.มหาวิ.	วินยปิฎก มหาวิภงฺคปาฬิ
ที.สี.	ทีฆนิกาย สีลขุทฺทคฺคปาฬิ
ที.มหา.	ทีฆนิกาย มหาคฺคปาฬิ
ที.ปา.	ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาฬิ
สํ.ส.	สังยุตตนิกาย สคาถาวคฺคปาฬิ
สํ.นิ.	สังยุตตนิกาย นิทานวคฺคปาฬิ
สํ.ข.	สังยุตตนิกาย ขนฺธวคฺคปาฬิ
ขุ.ธ.	ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทปาฬิ
ขุ.อุ.	ขุทฺทกนิกาย อุทานปาฬิ
ขุ.สุ.	ขุทฺทกนิกาย สุตตนิปาตปาฬิ
ขุ.เถร.	ขุทฺทกนิกาย เถรคาถาปาฬิ
ขุ.ชา.เอก.	ขุทฺทกนิกาย ชาตปาฬิ เอกกนิบาต
ขุ.ปฎิ.	ขุทฺทกนิกาย ปฏิสมฺภิทามคฺคปาฬิ
ขุ.อป.	ขุทฺทกนิกาย อปทานปาฬิ

คำอธิบาย

๑. การใช้หมายเลขในพระไตรปิฎกจะเรียงคำย่อที่เป็นอักษรก่อน แล้วบอกหมายเลขเป็นเล่มที่/ข้อที่/หน้าที่ ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ขุ.ธ. ๒๕/๑๐/๑๐๒ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๐ หน้าที่ ๑๐๒

๒. การใช้หมายเลขในคำภีร์วิสุทธิมรรค จะบอกอักษรย่อก่อนแล้ว บอกหมายเลขเป็นเล่มที่/หน้าที่ ตามลำดับ เช่น วิสุทธิ. ๒/๖ หมายถึง คำภีร์วิสุทธิมรรค เล่มที่ ๒ หน้าที่ ๖

๓. การใช้ชื่อย่อแต่ละเรื่องในคัมภีร์สาวกนิพพาน ดังนี้

อักษรย่อ	ย่อมาจาก
มหากัจจายน.	มหากัจจายนตเถรนิพพานกถา
อัญญา.	อัญญาโกณฑกญฺญตเถรนิพพานกถา
มหากุสสป.	มหากุสสปตเถรนิพพานกถา
ปุณฺณ.	ปุณฺณตเถรนิพพานกถา
มหาวิ.	มหาวิเชยฺยเสฏฺฐิกถา
สารีปุตต.	สารีปุตตตเถรนิพพานกถา
มหาโมค.	มหาโมคคัลลนตเถรนิพพานกถา
พากุล.	พากุลตเถรนิพพานกถา
พาหิย.	พาหิยทวารุจิริยตเถรนิพพานกถา
กุณฑล.	กุณฑลตีสัพพยคฺขมเถรนิพพานกถา
สุทฺโธทน.	สุทฺโธทนมหาราชนิพพานกถา
सानุ.	सानุตเถรนิพพานกถา
มหาปชา.	มหาปชาบดีโคตมีภิกฺขุณีนิพพานกถา
ทพฺพ.	ทพฺพมลฺลปุตตตเถรนิพพานกถา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย